

Frontdienst

De BVD in de Koude Oorlog
Door Dick Engelen
Den Haag (Uitgeverij Boom) 2007
315 blz., geïllustreerd
ISBN 978 90 850 6513 5
€ 24,50

Historicus Dick Engelen, oud-medewerker van de Binnenlandse Veiligheidsdienst (BVD) promoveerde in 1995 op de *Geschiedenis van de Binnenlandse Inlichtingendiensten*. Zijn proefschrift had de BVD in de periode 1947-1967 tot onderwerp en was vooral een organisatorische geschiedenis. In zijn nieuwe studie *Frontdienst. De BVD in de Koude Oorlog* behandelt hij de inlichtingendienst in periode 1949-1991. De publicatie bevat ditmaal ook operationele activiteiten, wat het boek lezenswaardiger maakt.

Engelen schreef beide boeken in opdracht van de BVD, respectievelijk haar opvolger, de AIVD (Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst). Hij kon als eerste (en voorlopig ook enige) wetenschappelijk onderzoeker onbelemmerd gebruik maken van de archieven. Een begeleidingscommissie onder leiding van prof. dr. J.C.H. Blom, oud-directeur van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), stond borg voor het wetenschappelijk niveau.

In de periode 1949-1991 ging de aandacht van de BVD vooral uit naar de communistische dreiging. De dienst richtte zich vooral op het tijdig ontdekken van mogelijke activiteiten

van agenten uit de Sovjet-Unie en andere Oost-Europese landen. De BVD had bovendien veel oog voor de Communistische Partij van Nederland (CPN). Tot in alle gelederen wist de BVD in de CPN te infiltreren. Uit het boek komt naar voren dat de veiligheidsdienst zich fixeerde op het communisme – ook nog toen de dreiging geleidelijk afnam – en moeite had het dreigingsbeeld aan te passen nadat vanaf eind jaren zestig ook andersoortige extremistische actiegroepen actief werden.

Weinig onthullingen

Engelen komt met weinig echt nieuwe onthullingen. Veel is al bekend, bijvoorbeeld de operatie Mongool. De BVD ging in de jaren zestig in het geheim over tot de oprichting van een eigen maoïstische partij, de Marxistische Leninistische Partij Nederland (MLPN), bedoeld om informatie te verzamelen over activiteiten van de Volksrepubliek China in Nederland. De MLPN werd door BVD-agenten opgezet als een pro-Chinese splintergroepering binnen de CPN.

Deze pseudo-oppositie slaagde er in om contacten te leggen met inlichtingendiensten van de Chinese ambassade. De Volksrepubliek nodigde vertegenwoordigers van de MLPN (i.c. agenten van de

BVD) zelfs uit voor bezoeken aan China (waarmee de BVD zich feitelijk begaf op het terrein van de Inlichtingendienst Buitenland). Voormalig BVD-medewerker Frits Hoekstra maakte deze operatie al in 2004 bekend in zijn boek *In dienst van de BVD. Spionage en contra-spionage in Nederland*, dat overigens niet door de AIVD is geautoriseerd. Engelen corrigeert Hoekstra – die geen toegang had tot de BVD-bronnen en voornamelijk moest putten uit zijn geheugen – op enkele punten, maar voegt verder niet veel toe.

Mislukte infiltratie

Wel biedt Engelen een nieuw licht op de gang van zaken rond de Rode Jeugd, een links-extremistische actiegroep die in de eerste helft van de jaren zeventig een aantal bom-aanslagen pleegde, vooral in en rond Eindhoven. De BVD rekruteerde één van de leden, maar de infiltratie liep op een mislukking uit toen de Rode Jeugd de zaak omkeerde en de dienst in de luren legde (iets wat de organisatie de Plaatselijke Inlichtingendienst van de Eindhovense politie al eerder flikte).

De problemen begonnen toen de infiltrant (codenaam Hagedoorn) beweerde dat één van de leiders van de Rode Jeugd hem de opdracht had gegeven een pistool te kopen om zichzelf te bewijzen. Zijn contactman bij de BVD (alias J. de Roo) wilde dat Hagedoorn onder geen beding een vuurwapen zou kopen, maar stelde voor dat hij wel deed alsof. Toen de leider de druk op Hagedoorn bleef opvoeren gaf De Roo hem toch 400 gulden om een pistool aan te schaffen (Engelen gaat overigens niet in op de legitimiteit van deze daad). Toen De Roo

hoorde dat de leider van de Rode Jeugd het pistool in handen had gehad, wilde hij het zo snel mogelijk hebben om de vingerafdrukken van het kopstuk veilig te stellen. Na een ontmoeting met De Roo, waarbij Hagedoorn het handvuurwapen zou overhandigen, maar dat niet kon omdat hij beweerde een verkeerd pakje te hebben meegenomen, liet hij niets meer van zich horen.

Enkele maanden later, tijdens de rechtszaak tegen Lucien van Hoesel, een van de leden van de Rode Jeugd, onder wiens bed de politie na tips van de BVD een vuurwapen, munitie en materialen om zelf bommen te kunnen maken, had aangetroffen, verscheen Hagedoorn onverwacht ten tonele. Op verzoek van de verdediging vertelde Hagedoorn hoe De Roo hem had overgehaald met geld van de BVD een pistool te kopen en ervoor te zorgen dat er vingerafdrukken van de leider van de Rode Jeugd op kwamen te staan. Volgens Hagedoorn wilde de BVD het kopstuk en de rest van de Rode Jeugd hiermee criminaliseren. Blijkbaar was de Rode jeugd er in geslaagd om Hagedoorn te 'dubbelen'. De verdediging van Van Hoesel stelde dat ook in zijn geval uitlokking door de BVD een rol speelde.

De dienst kwam in deze zaak goed weg – de rechter wees de provocatietheorie namelijk af –, maar het fiasco met de operatie Hagedoorn bewees dat intelligente tegenstanders de inlichtingendienst relatief gemakkelijk om de tuin konden leiden. Op het gebied van terrorismebestrijding moest de dienst nog veel leren.

Deed de BVD het nou wel of niet goed? Dat de dienst vrij weinig af-

wist van de acties die Molukse jongeren in de jaren zeventig voorbereiden en pleegden, weten we natuurlijk. Volgens Engelen was het voor de BVD vrijwel onmogelijk te infiltreren in de gesloten Molukse gemeenschap, met haar eigen taal en cultuur, waar mensen elkaar allemaal kennen en met elkaar zijn opgegroeid. Zoals we hiervoor zagen, blunderde de BVD wel in het geval van de Rode Jeugd. Uit de rest van het boek komt de BVD echter naar voren als een redelijk succesvolle inlichtingendienst die nadrukkelijk binnen de kaders van de wet wilde opereren.

Beperkte bronnen

Toch is het maar de vraag of dat beeld klopt. Engelen's voornaamste bron is namelijk het BVD-archief, op enkele plaatsen aangevuld met gegevens uit het zogenoemde Mitrokhin-archief. Dit werd begin jaren negentig naar het Westen gesmokkeld. Het bevat namen van personen die door de KGB als handlangers bij spionage in westerse landen werden gebruikt, waaronder ook die van een aantal Nederlanders. In een NRC-bespreking schreef inlichtingenhistorica Beatrice de Graaf al dat Engelen met name de gegevens mist uit archieven van de Oost-Duitse veiligheidsdienst, de Stasi, en de Oost-Duitse militaire inlichtingendienst, waaruit zou blijken dat de BVD een aantal operaties niet heeft opgemerkt.

Ook uit links-extremistische hoek is commentaar gekomen: over operaties tegen trotskisten, anarchisten, vakbonden (waaronder de antimilitaristische Bond voor Dienstplichtigen) maakt Engelen niets bekend. Hij gaat evenmin in op de samenwerking tussen de Plaatselijke In-

lichtingen Diensten (PID) van de politie, het inlichtingenapparaat van de Koninklijke Marechaussee en de verschillende militaire inlichtingendiensten (waarover hij in 2000 de institutionele studie *Militaire Inlichtingen Dienst 1914-2000* schreef).

Heldere studie

Een inlichtingenstudie brengt natuurlijk onvolkomenheden met zich mee: geheimhouding van gehanteerde methoden en nog lopende operaties, beperkte toegang tot bronnen, bescherming van medewerkers, informanten en infiltranten, het belang van de staatsveiligheid, et cetera. Desondanks heeft Engelen een heldere en prettig leesbare studie afgeleverd, die de lezer tot op zekere hoogte een inzicht geeft in de inlichtingenwereld. Of het beeld van een succesvolle club stand zal houden, moet toekomstig onderzoek uitwijzen. Voorlopig geldt hier Engelen's adagium: dat men niet weet wat men niét weet.

drs. J.T.W.H. van Woensel, NIMH